

Микола Пархоμεць, Володимир Цюпак

МОЛОЧНА ПРОМИСЛОВІСТЬ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ: СТАН ТА ШЛЯХИ РОЗВИТКУ

Молочна промисловість в економіці АПК відіграє надзвичайно велику роль і виконує важливу соціально-економічну функцію, зокрема: забезпечує населення цінними й незамінними продуктами харчування; поповнює оборотні кошти підприємств; постачає продукцію для інших галузей країни та експорту. Водночас її стан економіки за останні роки значно погіршився і не відповідає сучасним потребам і вимогам.

Практика діяльності підприємств молочної промисловості потребує від науки проведення комплексного аналізу їх функціонування та наукового обґрунтування організаційно-економічних засад ефективного розвитку в умовах ринку.

Наукові напрями дослідження механізму підвищення ефективності діяльності підприємств молочної промисловості в тій чи іншій мірі висвітлені в працях В.І. Бойка, П.І. Гайдуцького, В.Н. Зимовця, М.В.Зубця, Т.Л.Мостенської, П.Т. Саблука, О.М. Шпичака та інших вчених. Проте дана проблема в умовах Західного регіону висвітлена ще недостатньо.

Метою дослідження є наукове обґрунтування вузлових питань розвитку економіки підприємств молочної промисловості, виявлення основних чинників, що сприятимуть підвищенню ефективності функціонування галузі в умовах ринкового середовища.

Економічна ефективність функціонування підприємств молочної промисловості обумовлена системою чинників, зокрема рівнем використання виробничих потужностей та закупівлі молочної сировини. На жаль, виробничі потужності переробної промисловості Західного регіону України використовуються на дуже низькому рівні. Так за останні п'ять років коефіцієнт використання потужностей по виготовленню молочної продукції: з незбираного молока знаходився в межах 5,1-29%; масла 32-56%; сирів жирних 16-58%.

Незадовільний стан використання виробничих потужностей зумовлений різким скороченням обсягів заготівлі сировини на підприємствах молочної промисловості.

Динаміка ефективності продажу молока сільськогосподарськими підприємствами для молочної промисловості Тернопільської області згідно вимог ДСТУ - 3662-97 наведена в таблиці 1.

Таблиця 1. Динаміка ефективності реалізації молока сільськогосподарськими підприємствами для молочної промисловості Тернопільської області

Показники	Роки			
	2000	2001	2002	2003
Вироблено молока всього, тис. т	72,9	68,9	54,5	34,5
Реалізовано молока базисної жирності (3,4%), тис. т	36,5	41,3	33,8	23,2
Товарність молочної сировини, %	50,1	59,9	62,0	72,7
Реалізовано молока, %:				
- першого гатунку (I сорт)	92,2	98,3	93,9	88,7
- другого гатунку (II сорт)	0,2	0,1	0,5	1,3
- негатурного (несортне)	2,6	1,6	5,6	9,9
Реалізовано охолодженого молока до 10°C, %	83,2	51,3	42,0	37,7
Середня собівартість 1т реалізованого молока, грн.	597,3	625,5	633,8	667,3
Середня реалізаційна ціна 1т молока, грн.	533,2	618,2	579,4	739,9
Прибуток (- збиток) на 1т реалізованого молока, грн.	-64,1	-7,3	-54,4	72,6
Рівень рентабельності (-збитковості) галузі, %	-10,7	-1,2	-8,6	10,9

Як видно з таблиці, в сільськогосподарських підприємствах області склалась чітка тенденція до зменшення реалізації молока для переробної промисловості. Зумовлена вона кризовим станом економіки АПК, зокрема рівень закупівельних цін на молочну сировину протягом 2000-2002рр. був значно нижчим від її собівартості, що не стимулювало виробників збільшувати обсяги виробництва та продажу молока. Лише у 2003р., коли обсяги виробництва і продажу молока в сільськогосподарських підприємствах досягли критичної межі, ціни за 1т. сировини зросли до 740грн. та забезпечили рентабельність галузі 10,9%.

Таким чином, даний рівень цін забезпечує рентабельне виробництво молочної сировини, завдання господарств - нарощувати обсяги виробництва і реалізації молока.

Зазначимо, що молочна промисловість області протягом 2000-2003рр. закупила лише 20,6-26,1% молока, від загального обсягу виробництва (табл.2).

Таблиця 2. Динаміка закупівлі молока і виробництва молокопродуктів в підприємства молочної промисловості Тернопільської області

Показники	Роки			
	2000	2001	2002	2003
Вироблено молока всього, тис. т.	505,6	523,0	524,4	490,2
Закуплено молока всього тис. т.	105,6	143,1	109,9	127,8
Частка закупленого молока, %	20,6	27,4	21,0	26,1
Середня закупівельна ціна 1т. молока, грн.:				
- в с.-г. підприємствах	533,2	618,2	579,4	739,9
- в населення	499,3	518,7	485,2	583,2
Вироблено молокопродуктів на загальну суму, тис.грн.	83672	119959	98887	128321
В загальному обсязі займає частка, %:				
- масла	34,0	28,5	29,4	32,8
- сирів жирних	32,1	30,8	34,9	32,7
- молока пастеризованого	2,0	2,9	6,1	5,5
- кисломолочної продукції	0,5	4,3	3,1	5,7
- морозива	4,7	3,9	4,4	2,3
- сухого знежиреного молока	5,5	8,1	2,6	2,4
- казеїну	21,1	21,5	17,1	18,9
Одержано на 100 грн. операційних витрат, грн.:				
- виручка від реалізації молочної продукції	129	114	114	118
- чистого прибутку	1,9	2,1	1,4	4,5

В умовах західних областей України, де частка господарств населення у загальному обсязі виробництва молока становить понад 90%, назріла нагальна потреба нової організації його заготівель, яка б гарантувала і забезпечувала підготовку високоякісної сировини для промислової переробки. Для цих умов, на наш погляд, доцільно розвивати спеціалізовану заготівлю молока за такими схемами: „товаровиробники → сільські приймальні пункти → кушові спеціалізовані пункти приймання молока → районний молокозавод“; „товаровиробники → сільські приймальні пункти → спеціалізовані заготівельні кооперативи (аграрне підприємство) → районний молокозавод“; „товаровиробники → сільські приймальні пункти → кушові пункти (заготівельні кооперативи) → міський (районний) молокозавод“; „товаровиробники → сільські приймальні пункти → кушові пункти або заготівельні кооперативи → районний молокозавод → міський (районний) молокозавод“.

Вищенаведена форма заготівель є перспективною, особливо в умовах конкурентного середовища, коли приміські (районні) молокозаводи на третину і менше забезпечують виробничі потужності сировиною, працюють на межі банкрутства. Вона дає можливість молочної промисловості зберегти приміські молокозаводи, їх засоби виробництва, виграти час для проведення модернізації та структурних змін на підприємстві, а головне – сприяє зайнятості населення.

Водночас спеціалізована форма заготівель молока вимагає у кожному районі провести розподіл товаровиробників на зони (кущі) або спеціалізовані заготівельні кооперативи з радіусом

доставки сировини до 15-20км., кількість останніх залежить від територіальної конфігурації та розміру району.

Організацією спеціалізованої форми заготівель молока, на нашу думку, мають займатися районні, в першу чергу приміські підприємства, міські (обласні) молокозаводи та заготівельні організації при активній підтримці владних структур області. Така форма заготівель сприятиме підвищенню товарності молока, особливо у підсобних господарствах селян, скороченню терміну доставки і обробки сировини, поліпшенню її якості, ефективнішому використанню транспорту та виробничих потужностей молочної сировини.

З метою забезпечення виробничих потужностей діючих підприємств промисловості сировиною і згладжування «піків» сезонного впливу, необхідно в кожному районі переробним підприємствам разом з владними структурами розробити комплекс організаційно-економічних заходів спрямованих на економічну зацікавленість товаровиробників, особливо дрібних господарств приватного сектора, у збільшенні обсягів реалізації молока та поліпшенні його якості. Зокрема, потужним чинником економічної заінтересованості селян у збільшенні обсягів реалізації молока є підвищення закупівельних цін.

На жаль, фактично діючі закупівельні ціни на молоко у селян, як видно з таблиці 2 значно нижчі, ніж у сільськогосподарських підприємствах. Наприклад, середня закупівельна ціна 1т. молока у населення становила: у 2000р.- 499,3 грн., у 2001р.- 518,7, у 2002р.- 485,2 і в 2003р.- 583,2грн., що на 33,9 - 156,7грн. менше, ніж в сільськогосподарських підприємствах.

Зазначимо, що підприємства молочної промисловості, як видно з таблиці 2, спеціалізуються в основному на виробництві масла, сирів жирних, казеїну та іншої продукції. Водночас зменшено виробництво сухого знежиреного молока, яке користується значним попитом на світовому ринку та морозива. Треба зазначити, що більшість молокозаводів виробляють великий асортимент продукції. Однак виробництво кисломолочної продукції, молока питного та іншої продукції здійснюється малими партіями, що засвідчує про нераціональне використання наявних ресурсів.

Встановлено, що потужним фактором підвищення ефективності виробництва молокопродукції є нарощування обсягів виробництва, укрупнення молокозаводів та раціональне використання наявних ресурсів. Це підтверджується групуванням підприємств за обсягами одержаної виручки від реалізації продукції та її співвідношенням із операційними витратами за 2000 – 2003рр. (табл. 3). Як видно з таблиці, в області більшість молокозаводів є малими (61,9%), де в розрахунку на підприємство протягом 2000-2003рр. було одержано 4455,5тис.грн. виручки від реалізації продукції. Збільшення обсягів реалізації молочної продукції та раціональне використання виробничих витрат сприяють підвищенню економічної ефективності діяльності підприємств молочної промисловості. Найвищої ефективності виробництва молокопродуктів досягли підприємства другої і третьої груп, в яких виручка від реалізації продукції була в межах від 10,1 до 23,5 млн. грн. Потужним чинником ефективності виробництва, як видно з таблиці, є раціональне використання наявних виробничих ресурсів.

Таблиця 3. Ефективність діяльності молокозаводів залежно від обсягу виручки та її співвідношення з витратами в Тернопільській області

Показники	Групи підприємств за обсягом реалізації молокопродуктів, млн. грн.					
	I до 10,0		II 10,1-15,0		3.15,1 і більше	
	Підгрупи підприємств за виручкою на 100 грн. витрат по реалізації молокопродуктів, грн.					
	до 120	120,1 і більше	до 120	120,1 і більше	до 120	120,1 і більше
Кількість підприємств	15	11	2	9	1	4
Одержано на підприємство, тис.грн.:						
- виручки від реалізації молокопродуктів	3598,6	5623,9	14500,3	11870,0	23532,9	19167,3
- валового прибутку	102,4	425,9	622,7	4852,0	3806,1	1897,4
- чистого прибутку	46,4	154,6	5,6	569,7	2136,8	602,3
Одержано на 100 грн. операційних витрат, грн.:						
- виручки від реалізації молокопродуктів	108,6	136,4	116,7	124,2	119,7	134,5
- валового прибутку	3,1	10,3	5,0	6,0	19,4	13,3
- чистого прибутку	1,4	3,8	0,1	11,3	10,9	4,2

На нашу думку, виробництво молокопродуктів в області на перспективу доцільно спеціалізувати, зокрема: масло, сири жирні, казеїн, сухе знежирене молоко зосередити на районних молокозаводах. А виробництво питного молока, кисломолочної продукції, масла, сирів та морозива на великих підприємствах (Тернопільський міський, Кременецький і Чортківський молокозаводи), які можуть запровадити прогресивні технології і забезпечити населення області необхідним асортиментом молокопродуктів.

Важливим напрямком підвищення ефективності переробки та розширення асортименту виготовлення високоякісної конкурентоспроможної продукції в основній масі підприємств молочної промисловості є модернізація діючих та запровадження новітніх і безвідходних технологій на

інноваційній основі. На жаль, виробництво молокопродуктів у більшості підприємств молочної промисловості як Тернопільської області, так і країни загалом характеризуються високим рівнем використання сировини і основних матеріалів на виробництво одиниці готового продукту. Основною причиною такого стану є те, що технічний рівень виробництва у молочної промисловості залишається низьким. Більшість молокозаводів не підлягає порівнянню з аналогічними підприємствами розвинутих країн за рівнем автоматизації, використання мікропроцесорів, питомого енергоспоживання, надійності, металомісткості, зручності в обслуговуванні та іншими складовими чинниками ефективного виробництва.

Більшість українських молочних продуктів, як вважають західні експерти, мають нижчу якість порівняно з аналогами закордонних товаровиробників. Зазначимо, що якість молокопродуктів переробних підприємств зумовлена у першу чергу такими факторами:

- якість молочної сировини (показники щільності, вмісту жиру та білка, що залежать від якості кормів і рівня годівлі корів, селекційної роботи та доставки молока на молокозаводи);
- якість технологічних процесів з переробки молочної сировини на підприємствах (стан виробничих фондів, можливість їх оновлення на інноваційній основі, застосування ресурсозаощадливих і безвідходних технологій тощо).

Зауважимо, що ринок молочних продуктів, як Тернопільської області, так і України загалом слабо диференційований, він пропонує переважно продукцію „традиційного” асортименту молочних підприємств. Слабка диференціація молочної продукції на вітчизняному ринку в значній мірі обумовлена орієнтацією переробних підприємств на споживача із обмеженою купівельною спроможністю, оскільки значна частка нашого населення має середній сукупний дохід на особу за місяць нижчий прожиткового мінімуму.

Вітчизняний ринок молочної продукції формується в основному залежно від рівня купівельної спроможності населення. При цьому з основних принципів сегментування ринку молокопродуктів доцільно виділити головні: рівень доходів споживачів молокопродуктів (група економічних факторів); вік споживачів молочних продуктів (група демографічних факторів); місце проживання споживачів молокопродукції (група географічних факторів).

Сукупність визначених ознак формує певний ринковий сегмент, на який зорієнтовані наші молокопродукти. А тому на внутрішньому ринку вироблена молокопродукція відрізняється якістю, ціною і фасуванням. При цьому цінові параметри є головною ознакою, якій надається перевага у придбанні певної молочної продукції нашими людьми, оскільки найбільшим сегментом споживання є населення із середнім та нижче середнього рівнем доходів.

Перспективи розвитку ринку молочних продуктів як у Тернопільській області, так і в областях Західної України напряду залежать від рівня доходів населення, можливостей підприємств розв'язувати проблеми оновлення технологічних процесів виробництва продукції, ефективного менеджменту і маркетингу та удосконалення економічного механізму державного регулювання.

Отже, подальший розвиток підприємств молочної промисловості Тернопільської області та Західного регіону України має здійснюватися шляхом спеціалізації та концентрації, запровадження ресурсозаощадливих і безвідходних технологій виробництва конкурентноспроможних молокопродуктів, ефективного менеджменту і маркетингу та удосконалення економічного механізму державного регулювання.

Література

1. Камілова С.Р. Нові стандарти на молочну сировину та диференціація закупівельних цін// Економіка АПК.-2002.- №8.-С.113–120. 2. Мостенська Т.Л. Економічний механізм функціонування молочної промисловості України: [Монографія]. – К.: УДУХТ, 2001.– 328с. 3. Пархомець М.К. Економічний механізм розвитку молокопродуктової підкомплексу АПК Західного регіону України – Тернопіль: Економічна думка, 2001. – 328 с.

Анотація

Розглянуті основні проблеми діяльності підприємств молочної промисловості в сучасних умовах. Запропоновано напрямки подальшого розвитку галузі.

Annotation

In the article there were investigated the main problems milkprocessing enterprises under modern conditions. The author also suggested the directions of further development of the branch.